

vrouwen in het televisiejournaal : een inhoudsanalyse

chris boenders
mieke ceulemans
karel declerq
staf pelckmans
nicole van autrève

Onderstaand onderzoek dient gesitueerd te worden in het kader van de feministische kritiek op de massamedia. Zeer in het algemeen komt deze kritiek erop neer dat de massacommunicatiemediastelsystemen bevestigend werken en zodoende de emancipatiebeweging afremmen of althans niet bevorderen (1). Het empirisch onderzoek, dat voornamelijk in de Verenigde Staten wordt uitgevoerd om de kritiek met objectieve gegevens te staven, steunt sterk op inhoudsanalyse. Hierbij worden een aantal massacommunicatieboodschappen, volgens bepaalde normen geselecteerd met het oog op representativiteit, geanalyseerd aan de hand van een vooraf uitgetest en dus betrouwbaar geacht coderingsinstrument. Onderstaande studie is een bescheiden poging om de schaarse informatie over de voorstelling van vrouwen in de Nederlandstalige nieuwmedia aan te vullen.

De onderzoeksmethode

Gezien het explorerend karakter van de geplande studie werden zowel de steekproef als het te hanteren analysestelsysteem bescheiden gehouden. De steekproef omvatte alle nieuwsberichten uitgezonden door de BRT en de NOS tijdens het televisiejournaal van 19.45 u.

en 20. u. respectievelijk gedurende de week van 22 tot en met 28 januari 1979. Omwille van de representativiteit zou het wenselijk geweest zijn de selectie van nieuwsuitzendingen over een langere periode te spreiden. Gebrek aan tijd noopte ons evenwel de tijdspanne te beperken tot één toevallig gekozen week.

De codering van de gegevens gebeurde aan de hand van een eenvoudig en gemakkelijk hanteerbaar systeem, dat betrekking had op de drie hoofdaspecten van de te bestuderen problematiek :

- het aandeel van vrouwelijke journalisten in het lezen en rapporteren van het nieuws ;
- het aantal vrouwen in het nieuws en de hoedanigheid waarin zij verschijnen ;
- de berichtgeving over de vrouwenbeweging en "vrouwenzaken" (2).

Het is op deze drie punten dat de onderzoeksresultaten, waarvan hier een samenvatting wordt gegeven, betrekking hebben.

De onderzoeksresultaten

Algemeen kan gesteld worden, zowel voor het BRT- als het NOS-nieuws, dat vrouwen op alle vlakken ondervertegenwoordigd zijn vergeleken bij man-

nen : als nieuwslezer/reporter, als newsmaker en als nieuwscategorie.

1. Wat het eerste aspect betreft : nieuwslezen, reportage en commentaar blijken grotendeels een mannenaangelegenheid te zijn. Vooral bij de NOS worden deze functies sterk door mannen gedomineerd. Tijdens de onderzoeksperiode werd het NOS-nieuws uitsluitend door mannen gelezen. Vrouwen verzorgden 5% van de uitgezonden reportages. Bij de BRT bedroeg het aantal berichten dat door vrouwelijke nieuwslezers werd gebracht 12,5%. 15 % van de reportages werden door vrouwelijke journalisten verzorgd.

Voor de BRT konden eveneens gegevens worden verzameld over de gatekeeperfuncties van eind- en hoofdredacteurs, waarvan de namen na elke nieuwsuitzending op het scherm verschijnen. Waar 28 % van de eindredacteurs vrouwen waren, was de hoofdredactie voor 100% in de handen van mannen. De technische leiding berustte eveneens uitsluitend bij mannen.

De beperkte zichtbaarheid van vrouwen als TV-journalisten hangt uiteraard samen met het feit dat vrouwen een numerieke minderheid vormen in de journalistiek. Uit een vorig onderzoek is gebleken dat het percentage vrouwe-

lijke journalisten werkzaam in de Nederlandse taal in België gemiddeld slechts 7 % bedroeg (3). Vrouwen bleken bovendien geconcentreerd te zijn in de onderste rangen van de hiërarchische structuur. De positie van hoofdredacteur bij voorbeeld werd exclusief door mannen bezet.

Er werd vervolgens gezocht naar een eventueel verband tussen de aard en/of het belang van het nieuwsbericht en het geslacht van de reporter. Afgezien van de vaststelling dat alle sportjournalisten mannen waren en dat nieuwsduiding exclusief door mannelijke commentatoren werd verstrekt, bestond er geen aanwijzing van enig verband tussen de aard en het belang van het nieuwsfeit of topic en het geslacht van de journalist. Elders gerapporteerde bevindingen dat berichtgeving over wat als de belangrijkste items wordt voorgesteld of over traditioneel als mannelijk beschouwde domeinen door mannen gemonopoliseerd wordt konden dus niet bevestigd worden (4).

2. Vrouwen zijn niet alleen sterk ondervertegenwoordigd wat de berichtgeving betreft, ze worden ook zelden vernoemd of getoond als degenen waarop het nieuws betrekking heeft. Slechts 7 % van de newsmakers op de NOS en 6,4 % op de BRT waren vrouwen (5). Vrouwelijke newsmakers verschenen bovendien in een zeer beperkte waaier van rollen, die overwegend een conventionele conceptie van de rol van de vrouw weerspiegelde: i.c. als echtgenote, moeder of, in ruimere zin, als verzorgster.

In tegenstelling tot mannelijke newsmakers, die overwegend beroepsrollen en vaak als sportbeoefenaars optraden, verscheen er zelden een beroepsactieve of sportvrouw op het scherm. Het merendeel van de door mannelijke newsmakers uitgeoefende beroepen, die overigens een brede en gevarieerde waaier bestreken, situeerde zich bovendien op hogere niveaus.

Het is typisch dat vrouwen beter vertegenwoordigd waren, althans kwantitatief, in de categorie achtergrondfiguren, nl. in beeld gebrachte ongeïdentificeerde individuen. Opnieuw echter werden traditioneel als vrouwelijk bestempelde eigenschappen, zoals verzorging en emotionaliteit, beklemtoond, terwijl vrouwen die afweken van dit patroon als uitzonderlijk werden beschreven.

Wat de associatie tussen de aard van het nieuws en het geslacht van de newsmaker betreft, bleek dat vrouwen vooral ondervertegenwoordigd waren in het socio-economische-politieke nieuws uit binnen- en buitenland, dat ongeveer 60 % van al het nieuws besloeg zowel op de BRT al op de NOS, en in het sportnieuws.

Vrouwelijke newsmakers waren het best vertegenwoordigd (bij voorbeeld 25 % op de NOS) in het culturele nieuws, dat traditioneel meer als een vrouwenaan gelegenheid wordt beschouwd.

Waar de geringe participatie van vrouwen in de politiek nog kan gezien worden als een min of meer getrouwe reflectie van de realiteit, suggereert de afwezigheid van vrouwen op andere domeinen discriminatie. Zo gaf de berichtgeving op de televisie bij voorbeeld de indruk dat het gure winterweer, dat tijdens de bestudeerde periode dagelijks werd behandeld, hoofdzakelijk een bron van ellende en problemen was voor mannen.

3. Wat de vrouwenbeweging en de sociale positie van de vrouw betreft, kan gesteld worden dat de berichtgeving uiterst schaars is. Slechts drie berichten, één op de NOS en twee op de BRT konden onder deze categorie gerangschikt worden. Het eerste betrof een Nederlands wetsvoorstel inzake abortus, waarover uitsluitend mannen aan het woord kwamen. De BRT-reportage over het bisschoppenconflict in Nederland werd onder algemene buitenlandse informatie geklasseerd, maar betrof in feite een vrouwenaangelegenheid, nl. abortus. De discussie hieromtrent werd eveneens alleen door mannen gevoerd. Tenslotte vermelde de BRT nog een stellingname van een vrouwenorganisatie m.b.t. de formatie-onderhandelingen. Dit bericht, onder binnenlandse politiek geklasseerd, werd niet vergezeld van een verslag, waarbij de betrokkenen eventueel hun standpunt hadden kunnen verduidelijken.

Gezien de bescheiden opzet van deze studie zijn verrijkende conclusies met betrekking tot intentionaliteit of effecten hier niet gerechtvaardigd. Evenmin kunnen we op basis van deze summiere gegevens een definitieve uitspraak doen over de mate waarin de voorstelling van vrouwen in het nieuws een getrouwe weerspiegeling is van de realiteit.

Weliswaar vertonen onze bevindingen een grote overeenkomst met parallelle onderzoekresultaten en dragen zij aldus bij tot de bevestiging en fundering van de kritiek dat de massamedia, i.c. de televisie als nieuwsmiddeel, instrumenteel zijn in het verstevigen van de gevestigde orde en haar waarden.

De beperkte zichtbaarheid van vrouwen op het scherm, de eenzijdige stereotiepe voorstelling en de afwezigheid van positieve alternatieve rolmodellen bevestigen vrouwen in hun minderwaardige status van tweederangsburgers, die niet deelnemen aan het openbare leven, of althans niet in zulke mate of hoedanigheid dat hun participatie nieuwswaarde heeft. De schaarse informatie over het feminisme en de sociale positie van de vrouw in het algemeen suggereert eveneens het prevaleren van een definitie van wat «nieuws» is die (a) vrouwen en hun activiteiten uitsluit en (b) in het algemeen gericht is op het in standhouden van het status quo ten koste van sociale verandering en bewegingen die een dergelijke evolutie voorstaan.

Als een laatste bedenking kan gesteld worden dat de berichtgeving op de televisie, voorzover die bepaalt waarover het publiek denkt (de agenda-setting functie van de massamedia (6)) zeker niet stimulerend is voor een discussie over het feminisme en de veranderingen die het nastreeft op ruime schaal.

Noten

(1) HOLE, J. en LEVINE, E., *Rebirth of Feminism*, New York: Quadrangle Books, 1973, pp. 247-277.

(2) De term vrouwenzaken is een vertaling van het Engelse "women's issues", waarmee verwezen wordt naar de sociale positie van de vrouw en de feministische eisen/voorstellen/acties daaromtrent.

(3) TIELENS, M., VANKEIRSBIJCK, L. en CEULEMANS, M., *De professionele status van vrouwen in de nieuwmedia*, in *Communicatie*, jg. 8, nr. 1, lente 1978, pp. 20-21.

(4) e.g. THE U.S. COMMISSION ON CIVIL RIGHTS: WINDOW DRESSING ON THE SET, *Women and Minorities in Television*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1977, pp. 49-55.

(5) Om de codering te vergemakkelijken werden alleen deze personen gecodeerd als newsmakers, die in beeld op het scherm verschenen en bovendien geïdentificeerd werden door de nieuwslezer, reporter of commentator. Niet-geïdentificeerde personen in beeld werden beschouwd als achtergrondfiguren.

(6) DE MEYER, G., *De agenda-setting-functie van de massamedia*, in *Communicatie*, jg. 7, nr. 4, winter 1977-78, pp. 5-8